Derivate în DTLR. Bază lexicală informatizată

Cristina FLORESCU, Elena DĂNILĂ, Laura MANEA,
Marius-Radu CLIM, Marius RĂSCHIP

1. Introducere

Comunicarea de faţă se referă la o serie din rezultatele cercetării cuprinse în proiectul *DLRI. Bază lexicală informatizată. Derivate* (cod CNCSIS 1609), desfăşurat în perioada 2007-2008.

Analiza lingvistică şi informatică a fenomenului derivării cu sufixele *-ime* şi *-işte* pe teren românesc pleacă de la achiziţionarea electronică a acestor derivate, realizându-se, astfel, în lexicografia românească, primul eşantion semnificativ care include un corpus de articole DA+DLR informatizat, unificat şi actualizat. Proiectul, condus de CS I Cristina Florescu, se derulează în Institutul de Filologie Română „A. Philippide" al Academiei Române – Filiala Iaşi, iar echipa de cercetare este formată din lingvişti Laura Manea, Elena Dănilă, Marius-Radu Clim şi informaticienii Bogdan Aldea, Corina Forăscu şi Marius Răschip[1].

În ultima perioadă, în filologia românească s-au iniţiat proiecte menite să ducă la unificarea, informatizarea, actualizarea lexicologică şi bibliografică a lucrării fundamentale a lexicografiei româneşti, *Dicţionarul Tezaur al Limbii Române* (DA+DLR).

Proiectul prezent îşi propune trei obiective.

1. Analizarea lingvistico-lexicografică şi prelucrarea informatică a unui grup lexical format din toate derivatele pe terenul limbii române cu sufixul *-ime* (de origine latină) şi cele cu *-işte* (de origine veche slavă) existente în DA, DLR, MDA şi în bibliografia de strictă specialitate. Grupul lexical este reprezentat de 720 de articole lexicografice prelucrate în format XML – iniţial cu ajutorul DLRex[2], corpus concretizat într-o bază de date lexicale informatizată cuprinzând aceste derivate. În funcţie de materialul achiziţionat în format electronic s-a realizat rafinarea instrumentului de lucru nou creat.

2. Unificarea lingvistică, tehnico-lexicografică a articolelor DA+DLR conform normelor DLR.

3. Redactarea unui volum care să cuprindă:

a) un dicţionar tipărit însumând derivatele în discuţie, înregistrat pe suport electronic şi introdus on-line;

[1] Mulţumim şi pe această cale d-lui prof. univ. Dan Cristea pentru sprijinul constant acordat.

[2] DLRex este un instrument de achiziţionare, prelucrare şi consultare a DLR, creat în cadrul grantului *Dicţionarul limbii române în format electronic. Studii privind achiziţionarea* (cod CNCSIS 1815), proiect desfăşurat în perioada 2003 – 2005.

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

b) un studiu care să însumeze cercetările întreprinse de grupul de cercetători pe parcursul celor doi ani de proiect, în domeniile: lexicologie, istorie a limbii române şi istorie a limbii literare, gramatică, lexicografie informatizată.

În cadrul cercetării de față se întreprinde pentru prima dată achiziționarea electronică a unor texte lexicografice grupate categorial atât din seria veche DA a *Dicționarului limbii române*, cât şi din seria nouă DLR. În egală măsură, analiza vizează actualizarea şi unificarea, cu ajutorul instrumentelor şi tehnologiei create, a unui grup lexical semnificativ pentru limba română. Subliniem că, înaintea cercetării de față, respectivul grup lexical cuprindea articole lexicografice inegale în ceea ce priveşte informația lingvistică, redactate conform principiilor lexicografice vechi din DA şi respectiv tehnicii noi din DLR.

Au fost realizate fazele prevăzute în proiect.

a) S-a stabilit lista de intrări. Precizăm faptul că cercetarea a plecat de la un număr de cca 300 lexeme, stabilite în funcție de lucrările de specialitate anterioare, ajungându-se la o cifră de 720 de lexeme înregistrate în bibliografia de bază.

b) S-a făcut scanarea articolelor care cuprind derivatele respective din DA şi din DLR (o parte din materialul scanat a fost selectat din corpusul de date lexicografice DA+DLR din proiectul complex eDTLR[3]).

c) S-a realizat OCR-izarea[4] materialului rezultat.

d) S-a finalizat corectarea materialului OCR-izat. Precizăm că, dacă pentru materialul DLR – în cadrul grantului *Dicționarul limbii romane în format electronic. Studii privind achiziționarea* – operația de OCR-izare mai fusese întreprinsă, prin cercetarea de față, pentru prima oară este făcută OCR-izare unor articole, grupate lexicologic, din DA.

e) Operația de maximă dificultate a fost reprezentată de redactarea, în funcție de normele DLR, a unui număr de cca 220 articole cu derivate în *-ime* şi *-işte* din porțiunea cuprinsă în DA; respectiva operație a presupus documentare lingvistică, fişare, stabilire a definițiilor, structurare a arborelui lexical, propunere a unor noi etimologii.

f) Este în curs de desfăşurare rafinarea, în funcție de materialul lexicografic, a instrumentului informatic de lucru.

g) Este pe cale de finalizare prelucrarea lingvistico-semantică a corpusului de date astfel obținut.

2. Analiza computațională

Baza lexicală informatizată presupune realizarea unei interfețe în care să se poată face consultarea întregului corpus de derivate obținut în cadrul proiectului.

În urma operațiilor menționate anterior a rezultat o listă de cuvinte care a fost prelucrată informatic după cum urmează:

a) lista editată în Microsoft Word a fost salvată în formatul Web Page Filtered „.html”;

[3] Proiect complex *eDTLR – Dicționarul Tezaur al Limbii Române în format electronic* (2007–2010).

[4] Transpunerea din format imagine (.tif) în format text (.rtf).

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

b) formatul rezultat „.html” a fost transformat în aşa fel încât să respecte standardul XHTML, folosind parserul Mozilla;

c) în formatul transformat, de tip XML, intrările de dicţionar au fost identificate şi salvate în fişiere (pagini XHTML) separate;

d) referinţele („v.” intrare) au fost transformate în legături dintre pagini;

e) în final s-a creat un index alfabetic.

Transformarea în format XML şi parsarea sumară a intrărilor de dicţionar au fost implementate în limbajul de programare Java, folosindu-se diverse biblioteci cum ar fi: dom4j, htmlparser, mozillahtmlparser.

Păstrarea fiecărei intrări de dicţionar într-un fişier separat aduce mai multă flexibilitate în exploatarea colecţiei. Într-o abordare simplă, aceste fişiere pot fi indexate cu un motor de căutare on-line. Cuvântul titlu al intrării este şi titlu de pagină, iar acest lucru creşte importanţa paginii la o eventuală căutare a lui, făcând ca un motor de căutare să schimbe ordinea rezultatelor în funcţie şi de preferinţele exprimate de utilizatori. O pagină aleasă mai des va primi o poziţie mai importantă.

3. Analiză lingvistică

Din punct de vedere lingvistic, în proiectul de faţă se urmăresc o serie de relevanţe specifice.

În primul rând, este urmărită evoluţia fenomenului lingvistic din momentul ultimelor studii de specialitate din 1962 (anul celor din urmă lucrări focalizate asupra elementelor în discuţie) şi până astăzi, marcându-se importanţa unei asemenea analize centrate asupra materialului exhaustiv din DA şi DLR. Se studiază relevanţa privind acest tip de analize valorificatoare a bogatului material lexicologic cuprins în DA+DLR.

Atragem atenţia asupra faptului că ne confruntăm adesea cu păreri conform cărora se consideră că materialul lexical cuprins în DA+DLR este în totalitate cunoscut şi analizat în literatura de specialitate, discuţiile analizelor lingvistice axându-se, mai totdeauna, asupra limitelor inerente acestui lexicon tezaur. Fără discuţie, în mod normal şi obligatoriu, DA+DLR cuprinde un material mereu depăşit, pe măsura evoluţiei limbii şi avansării cercetării lingvistice. Lexiconul în discuţie se structurează ca un punct de plecare (preluat, completat şi modificat) pentru cele mai multe analize ale cercetărilor lexicale contemporane. Finalizarea DLR creează posibilitatea de a avea o evidenţă, extrem de minuţioasă lexicografic, asupra unei întregi suite de fapte lingvistice importante care pot fi vizualizate pentru prima oară la nivel macro-lexicografic.

Discutând, punctual, cazul derivatelor din limba română, modificarea cantitativă a numărului derivatelor analizate până acum impune o reajustare a gândirii fenomenului. Altfel spus, într-un fel se prezintă generalizarea analitică (etimologică, semantică, gramaticală etc.) în cazul unui material lexical care cuprindea un corpus de cca 300 de lexeme, şi cu totul altfel analiza unui corpus care conţine în prezent 720 de lexeme. Parametrii analizei se amplifică, modificându-se semnificativ.

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

Asemenea tip de analize generalizatoare, care să însumeze *toate* datele lexicale cuprinse în corpusul DA+DLR = DTLR pot produce modificări asupra obiectului de studiu mult mai mult decât se consideră îndeobşte.

În cazul de faţă, analiza lingvistică a lexemelor avute în vedere este întreprinsă din punctul de vedere al etimologiei, al structurii semantice şi noţionale, al categoriei gramaticale, al repartiţiei dialectale, stilistice etc.

Se înţelege că cercetarea valorifică toate analizele lingvistice anterioare care studiază aspecte semnificative privind formarea şi structura derivatelor în limba română (Pascu 1916, Paşca 1948, Carabulea 1959, Sădeanu 1962).

Nu ne putem permite aici o descriere minuţioasă a rezultatelor lingvistice ale cercetării întreprinse. Ne vom opri la câteva aspecte semnificative în sensul celor spuse până acum.

Sub aspect derivativ, sufixele lexicale în discuţie au un potenţial productiv mare.

Într-o primă fază, proiectul nostru a pornit – pe baza studiilor de specialitate care identificaseră derivatele formate cu aceste sufixe – de la un număr de cca 180 derivate cu sufixul *-ime* şi un număr de 140 derivate cu sufixul *-işte*, deci un total de cca 320 derivate cu aceste sufixe.

În urma stabilirii listei de cuvinte pe baza fişării DTLR şi a lucrărilor de specialitate s-a ajuns la rezultate mult îmbunătăţite: 720 derivate (din care cca 160 de intrări sunt variante). Dintre acestea cca 490 sunt derivate cu sufixul *-ime* şi cca 230 cu sufixul *-işte*.

3.1. Sufixul *-ime*

Avem în vedere situaţia specifică pentru limba română a derivatelor cu sufixul *-ime* (< lat. *-imen*).

Din punct de vedere statistic, în română, sufixul *-ime* se ataşează unor cuvinte de origine diversă (latină, slavă, turcă, maghiară etc.)[5], remarcându-se o situaţie specială pentru limba română veche (unde sufixul *-ime* formează derivate substantive abstracte – de tipul *cruzime* < *crud, înălţime* < *înalt* etc.), faţă de limba română contemporană (unde sufixul *-ime* a primit mai ales o valoare colectivă – *românime* < *român*) (Iordan 1956: 311; Ivănescu 2000: 701).

Din punct de vedere semantic, sufixul *-ime* formează:

a) substantive feminine care exprimă:

– o dimensiune: *adâncime, afunzime, grosime, înălţime, îngustime, întinzime, lărgime, lăţăţime, lăţime, lungime, mărime, micime, micşorime, mititecime, profunzime, scurtime, strâmtime, subţirime* etc.;

– o calitate: *acrime, amărime, ascuţime, cruzime, frăgezime, grăsime, iscusime, iuţime, limpezime, netezime, prospeţime, surzime, usturime, uşurime* etc.;

– o cantitate: *desime, mulţime, puţinime, puţintime, rărime* etc.;

– valoare temporală: *învechime, vechime* etc.

b) numerale fracţionare: *cincime, cincizecime, doime, miime, milionime, treime, sutime, zecime* etc.;

[5] Vezi şi Carabulea 1959: 67.

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

c) substantive cu valoare colectivă, derivatele nou formate exprimând:

– o mulțime de oameni: *arăbime, arăpime, argățime, aristocrațime, armenime, arnăuțime, aromânime, artistime*, *avocățime, latinime, lăutărime, lehime, levițime, liberălime, lipovenime, lipscănime, locțiitorime, locuitorime, lotrime* etc.;

– o mulțime de animale: *broştime, lăcustime* etc.;

– o mulțime de plante: *nucime*, *lămâime, lăptucime, stejărime, tufărime* etc.;

– o mulțime de obiecte: *aurărime, lădițime, lănțurime, lemnime, lesime, ruginime, scăunime, scândurime* etc.

Se observă că în limba română valoarea colectivă a acestui sufix este cea care primează, formându-se cca 200 de substantive colective feminine din totalul de cca 410 derivate cu acest sufix (nu am luat în calcul şi variantele lexicale ale acestor derivate). În contextul limbilor romanice, doar româna a păstrat sufixul latin *-imen* în derivate colective; în afara ariei romanice, acest sufix mai apare şi în albaneză (Meyer-Lübke 1895: 531).

Cele mai multe derivate cu sufixul colectiv *-ime* au un singur sens cu respectiva valoare, dar există şi derivate care au mai multe sensuri dintre care doar unul are un semantism colectiv. De exemplu, *întunecime* 1. „întuneric (adânc), obscuritate; 2. (despre lună sau soare) eclipsă”[6], 3. (fig.) „lipsă de cultură, barbarie”; 4. (rar) „mulțime nenumărată”; *prostime* 1. „simplitate, modestie; sărăcie”, 2. (învechit) „neştiință, ignoranță, nepricepere” 3. „prostie; ceea ce denotă prostie”, 4. (cu sens colectiv) „oameni de rând, marea masă a populației; s p e c . țărănime; norod, gloată, mulțime” etc.

Anumite derivate au un sens colectiv dat chiar de cuvântul de bază (vezi *mulțime* < *mult*, *desime* deja menționat etc.), deci sufixul colectiv nu face decât să întărească semantismul colectiv al derivatului.

În ceea ce priveşte nuanța peiorativă, aceasta poate fi remarcată la unele derivate prin semantismul lor plin [(peior.) *burtăverzime* „burghezie” < *burtăverde* „burghez”, (peior.) *calicime* < *calic*, (peior.) *golănime* < *golan* etc.] sau în funcție de context [(peior.) *popime* < *popă*].

Din punct de vedere gramatical sufixul colectiv *-ime* se poate ataşa: unor substantive (*arăbime* „mulțime de arabi”*, băiețime* „număr mare de băieți”*, țărănime* etc.), unor adjective (*albăstrime* „oameni de la oraş îmbrăcați în albastru”*, desime* „desiş”*, greime* „mulțime, grosul (oştii)”*, vechime* „oameni din trecut”; unor adverbe (*josime* „oameni de jos”*, călărime* „oameni călări”); unor verbe (*arzime* „febră”, *însoțime* „grup de oameni, ceată”).

3.2. Sufixul *-işte*

Dacă în cazul derivatelor cu suf. *-ime* caracterul derivat al fiecărui element este uşor identificabil, problema care se pune fiind cea a primitivelor (nu vom discuta acum acest aspect), derivatele cu suf. *-işte* pun problema unei atente disocieri a derivatelor de primitivele care au introdus în limbă respectivul sufix. De exemplu, *gunoişte* este considerat derivat în Sădeanu 1962, MDA, Florescu 2007, câtă vreme în DA şi Pascu 1916 este considerat primitiv, împrumutat din vechea slavă. Sau: disocierea omonimelor antrenează niveluri diferite ale raportului dintre

[6] Precizăm faptul că definițiile au fost simplificate şi că spațiul nu ne permite să citățm sursele.

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

împrumuturile lexicale şi derivatul pe teren românesc; de exemplu, *capişte*, cuvânt împrumutat din vechea slavă („templu antic"), *capişte* („căpiță") împrumutat din sârbă şi *capişte* („căpătenie") derivat pe terenul limbii române.

În funcție de realitatea desemnată, derivatele în *-işte* pot fi grupate în (menționăm cele mai semnificative categorii semantice):

– locul pe care cresc sau sunt cultivate, ori au crescut plante sau arbori: *barabulişte, cânepişte* etc.;

– un loc special amenajat sau adăpost natural pentru vite, ori un loc unde îşi au sălaşul animale sălbatice: *bourişte*, *lupişte* etc.;

– un loc având anume caracteristici, calități, trăsături (geomorfologice): *bătelişte*, *golişte* etc.;

– un loc pe care se fac sau pe care s-au făcut anumite construcții, amenajări: *cotişte* „cătun", *cuptorişte* „loc pentru cuptor" etc.;

– un loc pe care se desfăşoară ori unde s-a desfăşurat o acțiune, o activitate etc.: *alergărişte* „hipodrom", *mulgărişte* „loc în care se mulg oile" etc.;

– plantele care cresc, fiind sau nu cultivate, ori fiind depozitate pe un anume teren: *arinişte*, *curpenişte*, *făgişte* etc.;

– un grup de ființe: *roielişte* „mulțime de pui de albină", *porumbărişte* etc.;

– diverse construcții, amenajări etc. şi unele părți ale acestora (cu anumite trăsături caracteristice): *măierişte* „construcție unde se păstrează recolta, uneltele", *molişte* „porțiune din fagure în care s-au instalat moliile" etc.;

– o acțiune: *măsorişte, oprelişte*, *pieişte* etc.;

– o stare fizică, sufletească, trăsătură caracteristică etc.: *firişte* „soi, viță", *linişte* etc.;

– o caracteristică a naturii, fenomen sau stare atmosferică etc.: *norişte* „cer înnorat", *prigorişte* „canicula", *sorişte* etc.

Din punct de vedere gramatical, sufixul *-işte* se ataşează mai ales unor substantive: *alergărişte* „alergare; hipodrom" < *alergare*; *barabulişte* „ogor pe care se cultivă cartofi" < *barabulă* „cartof"; *făgişte* „pădure de fag" < *fag*; *vraişte* < *vrah* (varianta lui *vraf*) (cu sensul învechit şi popular: „snopi de cereale desfăcuți şi împrăştiați pe arie pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor)". De asemenea, sufixul respectiv se poate ataşa şi unor adjective – precum: *linişte* < *lin*, *desişte* „teren acoperit cu mulțime deasă de arbori" < *des*, *golişte* „loc neacoperit (de vegetație)" < *gol*, – sau unor verbe: *împărțişte* „împărțire" < *a împărți*, *pribegişte* < *a pribegi*, *zăcărişte* < *a zăcări* „a zăcea".

4. Valorificare privind istoria limbii române literare: derivatele în *-ime* şi *-işte* la Dosoftei.

Evoluția diacronică a cuvintelor derivate cu cele două sufixe şi productivitatea acestora marchează semnificativ etapele dezvoltării limbii române literare. Fapt valabil pentru toate articolele DTLR (DA actualizat+DLR), suita de citate cuprinse în corpul fiecărui articol conturează şi lexicologic, la nivelul limbii literare, personalități culturale de excepție.

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

Supunem cercetării câteva aspecte semnificative privind situaţia derivatelor cu sufixele *-ime* şi *-işte* în opera mitropolitului moldovean Dosoftei, considerat ctitorul limbii liturgice româneşti şi al limbajului poetic românesc.

Preocuparea pentru re-valorificarea scrierilor cărturarului [cf. Manea 2006] a scos la iveală, pentru grupul lexical al derivatelor analizate, pe de o parte, valori semantice necunoscute în structura lexicală a cuvintelor deja înregistrate în literatura de specialitate şi, pe de altă parte, prime atestări ale derivatelor în discuţie, atestări care nu au fost cuprinse în DA şi în DLR.

Strict taxonomic, în scrierile cărturarului au fost identificate 20 de cuvinte formate cu sufixul *-ime: boierime, dăscălime, desime, frăţime, grăsime, greime, grosime, iuţime, israilime, înălţime* (mai ales în forma *nălţâme*)*, jidovime, lărgime, lăţime, lungime, mulţime, omenime, preoţime, prostime, usturime, voinicime* (în forma *vonicime*) şi 11 derivate în *-işte*: *alergărişte, cinstelişte, glodişte, golişte, gunoişte, jărtvişte, linişte, oprealişte, privelişte* (în forma *prăvirişte), trupişte, zăcărişte* (în forma *dzăcărişte*).

Din punct de vedere semantic, şi în cazul limbii literare a lui Dosoftei, sufixul *-ime* formează dominant derivate care exprimă: a) calitatea (*desime, greime, grosime, iuţime, înălţime, lărgime, lungime, grăsime*) – ataşându-se unor adjective, b) o senzaţie sau o stare – ataşându-se unui verb (*usturime*) ori c) are valoare colectivă, desemnând o colectivitate de persoane (*boierime, dăscălime, frăţime, israilime, jidovime, mulţime, omenime, preoţime, prostime, voinicime*). Derivate precum *desime, mulţime* au sens colectiv dat de însuşi cuvântul de bază.

Ca să dăm un singur exemplu, ne vom opri asupra lexemului *greime* (*greu* + suf. *-ime*). Acesta este un cuvânt complex din punct de vedere semantic, care a dispărut din limba literară încă de la începutul secolului al XIX-lea (potrivit DA, acesta apare, ultima dată, în *Fabulele* lui Donici). Atestarea sa regională, dar cu un sens care nu se întâlneşte în scrierile vechi, anume „vreme rea, cu furtună”, ne face să presupunem că avea circulaţie în graiul poporului de la începutul scrisului în limba română. Important este nu numai faptul că termenul este atestat pentru prima oară în opera lui Dosoftei, ci şi că scriitorul l-a nuanţat, folosindu-l în construcţii pe care astăzi le-am considera figurate: *Atâta-i de dânsul a dzâce, că cu cuvântul pre toţ elinii au întrecut. Şi osăbi la* greimea *gândurilor şi la lesnea şi înflorita graiului* (iunie 46^{v}/26). Un alt citat: *Apoi Marele Constantin i-au făcut o sântă besearică luminată şi scumpă. Şi mărirea şi* greimea *aceii besearici scumpe în minunată făptură s-au mutat într-însă sintele lui moştii* (mai 123^{r}/7) dezvăluie o evoluţie semantică a termenului analizat de la sensul „important; decisiv” a adjectivului *greu* (*cuvânt greu*): „importanţă, însemnătate (deosebită)”.

Cu sufixul *-ime* s-a creat un număr de derivate care s-au păstrat până astăzi în limba literară *boierime, dăscălime, desime, grăsime, grosime, iuţime, înălţime* (mai ales în forma *nălţîme*)*, jidovime, lărgime, lăţime, lungime, mulţime, preoţime, prostime, usturime.* Dacă, pe de o parte, cuvinte ca *jidovime, omenime, voinicime* au avut din limba română veche şi până astăzi circulaţie reală în graiuri, sau un termen bisericesc ca *frăţime* este posibil să fie folosit în continuare în cercul clericilor, pe de altă parte, un cuvânt ca *greime* – creaţie artificială, servind traducerii unor sensuri abstracte ale unor cuvinte slavone sau greceşti – a dispărut treptat din limbă din cauza concurenţei substantivului *greutate.*

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

Sufixul *-işte* a fost folosit de mitropolit pentru a crea, de la cuvinte vechi în limbă, o serie de termeni care să-l ajute în traducerea termenilor desemnând unele noțiuni ori unele realități pentru care româna nu avea echivalent. Din acest motiv, multe derivate în *-işte* din limba cărturarului reprezintă formații specifice lui Dosoftei, care nu au avut, probabil, circulație în limbă: *alergărişte, cinstelişte, glodişte, jărtvişte, trupişte, zăcărişte*. *Golişte* este un cuvânt care aparține registrului popular, iar *gunoişte, linişte, oprelişte, privelişte* rămân termeni bine ancorați în vocabularul limbii române.

Punctual, cercetarea caracterului specific al derivatelor în *-ime* şi *-işte* în scrierile reprezentative ale lui Dosoftei, cercetare posibilă datorită materialului adunat, recuperat şi prelucrat în proiectul de față, reliefează câteva aspecte.

1. Au fost descoperite prime atestări ale unor cuvinte care sunt înregistrate în DA, DLR din alte texte, mai recente, ale literaturii vechi. Termeni ca: *boierime, grăsime, grosime* apar în limba scrisă, pentru prima oară, în scrierile lui Dosoftei.

2. S-a găsit un cuvânt nou, *jărtvişte*, care nu a fost lucrat în nici unul din dicționarele mari ale limbii române.

3. S-au găsit primele atestări pentru sintagma *linişte veşnică*, ale locuțiunii adverbiale *în prăvirişte* şi ale locuțiunii prepoziționale *în prăviriştea*.

4. S-au descoperit cuvinte care nu au atestări în DA, DLR din opera mitropolitului: *desime, grosime, gunoişte, iuțime, lățime, oprelişte.*

5. Au fost recuperate citatele pentru *dăscălime, jidovime*, înregistrate în DA, DLR din antologii de texte româneşti vechi.

6. Au fost descoperite sensuri ale unor cuvinte care apar pentru prima dată în opera mitropolitului:

– sensul figurat al cuvântului *glodişte.*

– *greime*: „stare, situație etc. dificilă, neplăcută, îngrijorătoare; povară sufletească; dificultate, obligație materială care împovărează situația cuiva”; „cantitate mare”; „forță, profunzime a gândirii; putere de judecată”; „importanță, însemnătate (deosebită)”;

– *grosime:* „diametrul secțiunii transversale a unui corp”;

– *înălțime* (în forma *nălțime*)*:* „grad, rang, demnitate înaltă; persoana care ocupă o asemenea demnitate”; „loc înalt; vârf, culme”;

– *lungime*: „întindere în spațiu a unui drum”; „distanță”; „întindere (prea mare şi nejustificată) a unei opere literare, a unui text etc.”;

– *prostime:* „oameni de rând, marea masă a populației; țărănime; norod”.

5. Concluzii

Dacă sufixul *-ime* a avut o productivitate mare în limba literară veche, fiind şi în limba contemporană deosebit de activ, mai ales cu valoare colectivă, sufixul *-işte*, extrem de productiv în limba română veche, astăzi şi-a încetat, practic, funcționalitatea.

Rezultatele cercetării acestui grant vor fi valorificate într-un volum colectiv, prin care se probează în mod concret eficacitatea acestor tipuri de demersuri lingvistice care valorifică întregul material lexicologic cuprins în DTLR.

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)

Bibliografie

Carabulea 1959: Elena Carabulea, *-AME şi -IME în limba română*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, p. 65-75.

Cristea, Răschip *et alii*, 2007: Dan Cristea, Marius Răschip, Corina Forăscu, Gabriela Haja, Cristina Florescu, Bogdan Aldea, Elena Dănilă, *The Digital Form of the Thesaurus Dictionary of the Romanian Language*, în *Advances in Spoken Language Technology* (edit. Corneliu Burileanu, Horia-Nicolai Teodorescu), Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 195–206.

DA = *Dicţionarul limbii române*, tom I-II, Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul", Imprimeria Naţională, 1913-1937.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, Serie nouă, tom VI-XIV, Bucureşti, Editura Academiei, 1965-2007.

Dănilă 2007: Elena Dănilă, *Le traitement lexicographique des dérivés aux suffixes collectifs en roumain et en français, en DLR et en TLFi (roum. -ime, -iste et fr. -aille, -erie)*, în *XXV CILPR 2007 Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes. Communications: Résumés,* Innsbruck, Innsbruck University press, p. 572-573.

Florescu 2006: Cristina Florescu, *Linişte şi derivatele pe teren românesc în -işte*, în Volum omagial „Mioara Avram", Bucureşti, Editura Academiei, p. 151-160.

Florescu 2007: Cristina Florescu, *Probleme de semantică a limbii române*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Haja, Dănilă *et alii* 2005: Haja, Gabriela, Dănilă, Elena, Forăscu, Corina, Aldea, Bogdan-Mihai, *Dicţionarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziţionarea*, Iaşi, Editura Alfa, publicat şi electronic pe www.consilr.info.uaic.ro.

Iordan 1956: Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Ministerului Învăţământului.

Ivănescu 2000: G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea.

Manea 2006: Laura Manea, *Viaţa şi petreacerea svinţilor. Studiu lingvistic. Partea I,* Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Meyer-Lübke 1895: W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, II, Paris.

MDA = *Micul dicţionar academic*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001-2003.

Pascu 1916: Gheorghe Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române.

Sădeanu 1962: Florenţa Sădeanu, *Sufixele colective din limba română cu specială privire asupra repartiţiei lor*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. III, Bucureşti, Editura Academiei p. 41-88.

Tufiş, Diaconu 1995: Tufiş, D., Diaconu, L., Barbu, A.M., Diaconu, C., *The Mac-ELU implementation of derivative morphology for Romanian*, Research Report, I.C. I, iunie 1995.

Dérivés dans DTLR. Base lexicale informatisée

Ce travail présente les résultats du projet CNCSIS (code 1609) qui se propose l'acquisition et l'actualisation de l'analyse linguistique d'un group lexical formé des dérivés suffixés en roumain en *-ime* et *-işte*, extraits de DA (complété et actualisé) et de DLR. La base lexicale créée à partir de ces dérivés impose des aspects taxonomiques, lexicologiques, étymologiques et informatiques nouveaux.

La contribution de ce projet au développement de la lexicographie informatisée de la langue roumaine dans l'aire européenne a un caractère édificateur par les implications majeures dans la réalisation du futur eDTLR.

Iaşi, România

BDD-V365 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:55:35 UTC)